

HASAN SABBAAH'IN ALAMUT'U VE NİZARİ-İSMAİLİ DEVLETİ (1090-1256)

Cengiz YILDIRIM

Araştırmacı-Yazar

E-posta: yildirimcengiz@hotmail.com

e-posta bilgi@cengizyildirim.net

Cep Tel: +90 533 351 74 60

Ankara/Türkiye

Ön Söz

Tarih, galiplerin kalemiyle yazıldığında, bazı gerçekler gölgelerin ardında kaybolur gider. Hasan Sabbah'ın hikâyesi de tam olarak böyle bir hikâyedir. Hasan Sabbah 1081 de Mısır'dan ayrılıp davasını yaymak için İran'a gelmesiyle birlikte, Nizari İsmaili devletinin kuruluş (1090) serüvenini, yüzyıllar boyunca ona atfedilen "terörist", "katil" ve "sapkın" sıfatlarının ardında, aslında çok daha derin bir hikâye yatmaktadır. Sünni Selçuklu İmparatorluğu'nun güçlü olduğu bir dönemde, toplumsal adaletsizliklere karşı ses yükseltmek hele de Hz. Ali soylu, İsmaili biri olarak ses yükseltmek cesaret isterdi. Hasan Sabbah'ın hareketi, özünde bir sosyal adalet arayışıydı. Yoksulların, ezilenlerin ve dışlanmışların sesi olmayı hedefliyordu. Genellikle "suikastçilerin kalesi" olarak anılan Alamut, aslında döneminin önemli bir bilim ve kültür merkeziydi. Hasan Sabbah'ın en önemli özelliklerinden biri, eğitime verdiği önemdi. Söylenenlerin aksine otuz beş yıl kaleden hiç ayrılmadı, okumak yazmakla geçti. Alamut'ta kadınlar eğitim alabiliyordu, bilimsel araştırmalar destekleniyordu, farklı dillerde eserler tercüme ediliyordu, özgür düşünce teşvik ediliyordu. Haşhaşi kelimesi, düşmanları tarafından aşağılayıcı bir sıfat olarak kullanılmıştır. Oysa Hasan Sabbah'ın takipçileri kendilerine "Fedailer" veya "Yeni Davet'in Takipçileri" derlerdi. Onların askeri başarılarının ardında üstün istihbarat yetenekleri, ileri düzey eğitim sistemi, stratejik düşünce, güçlü bir inanç sistemi vardı. "Haşhaş kullanan katiller" efsanesi, tamamen siyasi propaganda amacıyla üretilmiş bir yalandır. Alamut'ta sıkı bir disiplin vardı, uyuşturucu kullanımı kesinlikle yasaktı, eğitim ve bilim ön plandaydı, ahlaki değerlere büyük önem veriliyordu. Hasan Sabbah'ın mirası sadece askeri başarılarından ibaret değildi, felsefi eserleri vardı, matematik üzerine çalışmaları bulunuyordu, stratejik düşünce üzerine yazıları mevcuttu, sosyal adalet teorileri geliştirmişti. Bugün Hasan Sabbah'ı anlamak için dönemin siyasi koşullarını, toplumsal adaletsizlikleri, mezhep çatışmalarının gerçek nedenlerini, güç dengelerini iyi analiz etmek gerekir. Hasan Sabbah'ın öğretilerinden çıkarılacak dersler bilginin gücüne inanmak, adaletsizliğe karşı durmak, stratejik düşünmenin önemi eğitimin transformatif gücü. Hasan Sabbah, belki de tarihin en yanlış anlaşılmiş liderlerinden biridir. Onun gerçek mirası, güç karşısında boyun eğmeyen, bilgiye ve adalete inanan bir düşünürün mirasıdır. Tarih, bir gün mutlaka ona karşı yapılan haksızlıkları gün yüzüne çıkaracaktır. Hasan Sabbah'ın (1032-1124) Özgürlükçü, Barışçıl, eşitlik ve paylaşımcılık temelleri üzerine kurduğu Alamut Devleti, 167 yıl Hüküm sürmüştür. 1256'da Moğollar Nizarileri kalelerinden söküp attı, Alamut ve diğer kalelerde bulunan on binlerce kitabı yaktı. Alamut, Pamir'den Güneydoğu Akdeniz kıyılarına ve Filistin'e kadar uzanan geniş Ortadoğu Coğrafyası içinde, 300'e ulaştığı bilinen Baş Dai'lerin (Bilgelerin) yönetiminde, ortaklaşa çalışarak, aynı kazandan yenilen, özel

mülkiyetin olmadığı kale yerleşim birimleri "Darül Hicar"lardan (Göçmenevleri, Göçmenler yurdu) oluşan bir devlettir.

Anahtar kelimeler: Hasan Sabbah, Alamut Kalesi, Haşhaşi, Fedai, Nizari İsmaili,

When history is written with the pen of the victors, some truths disappear behind the shadows. The story of Hasan Sabbah is exactly such a story. When Hasan Sabbah left Egypt in 1081 and came to Iran to spread his cause, there is actually a much deeper story behind the “terrorist”, “murderer” and “heretic” epithets attributed to him for centuries, the adventure of the foundation of the Nizari Ismaili state (1090). At a time when the Sunni Seljuk Empire was strong, it was especially necessary to raise a voice against social injustices. Ali soylu, as an Ismaili person, it would have taken courage to raise his voice. Hasan Sabbah's movement was, at its core, a search for social justice. He aimed to be the voice of the poor, the oppressed and the excluded. Alamut, often referred to as the “castle of assassins”, was actually an important scientific and cultural center of its time. One of the most important characteristics of Hasan Sabbah was the importance he attached to education. Contrary to what has been said, he never left the castle for thirty-five years, he spent reading and writing. Women could receive education in Alamut, scientific research was supported, works were translated into different languages, and free thought was encouraged. The word hashashi has been used as a derogatory epithet by his enemies. However, the followers of Hasan Sabbah used to call themselves “Bouncers” or “Followers of the New Invitation”. Behind their military successes were superior intelligence capabilities, an advanced education system, strategic thinking, a strong belief system. The myth of “poppy-using murderers” is a lie that has been produced entirely for the purpose of political propaganda. There was strict discipline in Alamut, drug use was strictly forbidden, education and science were at the forefront, and moral values were given great importance. Hasan Sabbah's legacy was not only military achievements, he had philosophical works, he had studies on mathematics, he had writings on strategic thinking, he had developed theories of social justice. In order to understand Hasan Sabbah today, it is necessary to analyze the political conditions of the period, social injustices, the real causes of sectarian conflicts, and the balance of power well. The lessons to be learned from Hasan Sabbah's teachings are to believe in the power of knowledge, to stand against injustice, the importance of strategic thinking, the transformative power of education. Hassan Sabbah is perhaps one of the most misunderstood leaders in history. His true legacy is that of a thinker who did not bow down in the face of power, who believed in knowledge and justice. History will surely one day reveal the injustices committed against him. The Alamut State, founded by Hasan Sabbah (1032-1124) on the basis of Libertarian, Peaceful, equality and sharing, reigned for 167 years. in 1256, the Mongols uprooted the Nizaris from their castles and burned tens of thousands of books found in Alamut and other castles. Alamut is a state consisting of "Darul Hijars" (Migrant Houses, Migrant dormitories) in the vast Middle Eastern Geography stretching from the Pamir to the Southeastern Mediterranean coasts and Palestine, fortress settlements without private ownership, which are defeated from the same cauldron, working jointly under the direction of Chief Dais (Sages), known to have reached 300.

Palabras clave: Hasan Sabbah, Alamut Fort, Hashhashi, Fedayin, Nizari Ismaili

Sevgili dostlarım önceki makalelerimde ilk İsmaili fırkasını ve ilerleyen süreçte devlete dönüşen İsmaili Karmatileri, ve İsmaili Fatimi Devleti'ni ele almıştım. İsmaililik, İmam Cafer Sadık'ın büyük oğlu İsmail'e nisbetle taraftarlarınca oluşturuldu. Nizari İsmaililik, İsmailiğin alt kollarından biri. Bu yazımda tarih boyunca adından en çok söz edilen, filozof, devlet adamı Hasan Sabbah'ı ve Alamut Kalesinde kurduğu Devleti ele alacağım.

Hasan Sabbah Kimdir?

Hasan Sabbâh 1053 yılında On İki İmamcı bir ailenin çocuğu olarak Kum'da dünyaya geldi. Ailesi'nin Rey'e taşınmasıyla temel eğitimini Rey'de aldıktan sonra, Horasan bölgesinin ünlü İslam bilginlerinden İmam Muvaffak Nişaburi'nin öğrencisi oldu; ondan gök bilim ve matematik öğrenimi gördü. Arkadaşları arasında İranlı ozan Ömer Hayyam ve Selçuklu veziri Nizamülmülk olduğu söylene de bunun doğruluğu tartışma konusudur.

17 yaşında yerel İsmaili kadın dailerden Amire Darrab tarafından İsmaili öğretilerle tanıştırıldı. İsmaili davası üzerinde, birçok kitaplar okutulup, eğitim derecelerinden geçirildikten sonra İmam Cafer oğlu İsmail'in İmamlığının ve onun ardıllarının yasallığına inandırıldı ve böylelikle Fatimi İsmaili davasına kazanıldı.

Fatimi Halifesi Mustansır üzerine ahd (ikrar, yemin) töreninden geçerek, onun zamanın İmamı olduğunu kabul edip İsmailizmi kucakladı. Kısa süre sonra (Haziran 1072) Hasan Sabbah, o sırada Rey'i ziyaret etmekte olan Baş Dai Abdul Malik el-Attaş'ın dikkatine sunuldu.

El-Attaş Hasan Sabbah'ı beğendi ve açıkçası yeteneklerini fark edip onu davet örgütlenmesinde bir göreve atadı. Aynı zamanda el-Attaş Hasan Sabbah'ı, otuz yıl önce Nasır-ı Hüsrev'in yaptığı gibi, bilgisini iletirmek için Kahire'ye gitmeye teşvik etti (İsmail Kaygusuz, 2016: 18-19).

Dai Attaş, Hasan Sabbah'ta gördüğü yetenek üzerine yanına alarak 1075 'de İsfahan'daki gizli karargâhına götürdü. İsmaililik inancıyla ilgili iki yıl eğitim gördü. Çalışmalarını geliştirmek için Dai Abdul Malik al-Attaş'ın izniyle ve yardımıyla 1077'de Fatimi halifeliğinin başkenti Kahire'ye gitti.

1078 Ağustos ayında Kahire'ye ulaştı. Orada Fatimi yüksek rütbeli görevliler tarafından karşılandı. O sırada Bedr el-Cemali, başka önemli görevlerin dışında baş Dai olarak da Müeyyed eş-Şirazi'nin yerine geçmişti. Önce Kahire'de, El-Ezher Üniversitesi'nde (Medrese) üç yıl İsmaili eğitime tabi tutuldu. Daha sonra İskenderiye'ye geçti. İskenderiye'de Hasan Sabbah'ın eylem ve deneyimleri hakkında fazla bir şey bilinmiyor (Ferhat Daftary, 2017: 460-461).

Fatimi İsmaililiğinde Bölünme

Raşidüddin ve Cuveyni tarafından daha sonra kullandığı Nizari kaynaklarına (Reşidüddin Fazlullah-ı Hemedânî, 2013: 259) göre, Fatimî Devleti'nde, İmam-Mustansır- döneminde (1029-1094) Fatimi İsmaililiğini bölünmeye götürecek bir olay yaşandı. İmam-Mustansır Billah kendinden sonra İmam Halife olarak yerine büyük oğlu Nizar yerine, vezir Bedri el-Cemal'in müdahalesiyle Küçük oğlu Mustalî'yi imam tayin etmişti. Nizar bu duruma isyan ettiyse de yenildi, İskenderiye hapisanesinde 1097 tarihinde öldü (İsmail Kaygusuz, 2016: 17).

Bu imamet tartışmasıyla birlikte de Fatimi İsmaililik'te bir ayrışma doğmuş, bir kısım Fatimi İsmaililer Nizar'ın imametini savunmuş ve 'Ahmed el-Musta'li'nin imametini reddetmiş, Nizari kolunun oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Hasan Sabbah Mısır'da Nizar'ı desteklediğinden dolayı, Mus'tali'yi destekleyen güçlü iktidara sahip olan vezir Bedr el-Cemali'nin hasedine maruz kaldı. Sonunda Hasan Sabbah Mısır'dan Kuzey Afrika'ya sürgün edildi. Ancak yolculuk ettiği gemi kaza yapınca, o da kurtularak Suriye'ye geçti. Sonunda Hasan Sabbah Halep, Bağdat ve Kuzistan üzerinden 1081 Haziranında İsfahan'a ulaştı.

O sırada İran'daki İsmaili davet hâlâ kendini Kahire'ye gönderen baş Dai Abdul Malik el-Attaş'ın genel yönetimi altındaydı. El-Attaş tarafından Daylam Dai'si olarak atanan Hasan Sabbah İran'da dokuz yıl boyunca davetin hizmetinde dolaştı. İsmaili daveti yeniden canlandırdı. Yetiştirdiği birçok Dai'yi Alamut çevresinde yaşayan yerli halkı İsmaililiğe döndürmek için gönderdi. Hasan Sabbah bu hassas

dönemde devrimci stratejisini hazırladı ve İran'ın farklı bölgelerinde Selçukluların askeri gücünü değerlendirdi. Hasan Sabbah büyük bir ayaklanma planlamaya ve karargâhını kuracağı uygun bir yer aramaya başladı.

Alamut Kalesi'nin Ele Geçirilmesi ve Hasan Sabbah

Alamut, Hasan Hüseyin Mehdi adında Hz. Ali soylu birisinindi. Selçukluların egemenlik alanı içinde kaldığı için Melikşah'ın arazisi olarak vermişti. Hasan Hüseyin Mehdi, Hazar denizi çevresinde ayrı bir Zeydi topluluğu kurmuş olan El Nasir li'l Hak (Hakkın hayırlısı) olarak da tanınan Hasan bin Ali el Utruş'un (öl. 916) torunlarından biriydi (Aydın Taneri, 1970: 121-131). Hasan Hüseyin Mehdi'nin buyruğu altındaki askerlerin bir kısmı Hasan Sabbah'ın buyruğunda çalışan Dai Hüseyin Kâini tarafından İsmaili yapılmıştı ve garnizondaki dönmelerden kurtulmayı amaçlayan Hasan Hüseyin Mehdi, daveti kabul etmiş gibi göründü.

Hasan Sabbah Kazvin'den Alamut'a bir dai daha gönderdi ve daha fazla taraftar kazandı. Hasan Sabbah, başka yerlerdeki İsmaililerle de Alamut bölgesine sızdı. Hicri 483 yılının ilk aylarında son hazırlıklar tamamlandı. Bunun üzerine Hasan Sabbah önce Aşkavar'a ve ardından Alamut'a bitişik Encirud'a giderek hedefine daha da yaklaştı. 6 Receb 483 yılının (4 Eylül 1090) Çarşamba gününün gecesinde gizlice Alamut Kalesi'ne girdi. Bir süre için orada, kendisine Dihkhuda adını takıp kılık değiştirerek ve garnizondaki çocuklara öğretmenlik yaparak yaşadı.

Hasan Hüseyin Mehdi Hasan Sabbah'ın kalede olduğunu öğrendi ve aldatıldığını anladı. Alamut garnizonunun çok büyük bölümünü ve civardaki köylerin çoğu zaten İsmaili olmuş Hasan Hüseyin Mehdi mevziini savunamaz hale gelmişti. Hasan Sabbah, Hasan Hüseyin Mehdi'nin barış içinde kaleyi terk etmesine izin verdi. İran'lı vakanüvislerimize göre, kalenin fiyatı olarak ona 3000 altın dinarlık bir senet verdi. Girdkuh ve Gamgan'ın gelecekteki valisi olacak gizli İsmaili olan Reis Muzaffer adına yazılmış senedin vadesinde ödenmesi Hasan Hüseyin Mehdi'yi şaşırttı. Alamut kan akıtılmadan ele geçirilmiş oldu (İsmail Kaygusuz, 2016: 19-20).

Hasan Sabbah'ın Alamut'u alışı üzerinde iki geleneksel söylenti daha bulunmaktadır: Birincisi; Seyyidina Hasan b. Sabbah, Melikşah'ın Ali soylu bölge valisi Hasan Hüseyin Mehdi ile buluşup Alamut kalesini 3 bin dinara satın almak istediğini söyler. Mehdi onun bu büyük miktardaki altın parayı bulamayacağını düşünerek pazarlığı kabul eder. İkincisi; Hasan Sabbah, Mehdi'den Alamut'ta üzerinde oturacağı bir sığır derisinin kaplayacağı kadar toprak parçası istemiş, o da kabul etmiş. Seyyidina Hasan Sabbah bir öküz derisini ince ince sıırım çekerek, tüm kaleyi kaplayacak duruma getirip kaleye sahip olmuş (Adnan Adıgüzel, 2014: 187-220).

Müthiş bir örgütçü olan Hasan Sabbah, bütün İran'da egemenliğinden nefret edilen Abbasi Hilafeti'ne ve koruyucusu Selçuklu Türklerine karşı devrimci bir strateji tasarladı. İsmaililere verilen yaygın destek başlangıçta kırsal alan yoğunlukliydu. Hem kentlerde hem de kırsal alanlarda İsmaili olmayan ama çeşitli siyasal, toplumsal ve ekonomik yıkımlar nedeniyle Selçuklu düzenine karşı İsmaili ayaklanmaya sempati duyan kitlelerden de yardım aldılar. Böylesine geniş bir destek olmasaydı, İran'lı İsmaililer, üstün askeri güce sahip Selçuklulara karşı mücadelelerini bu kadar uzun süre sürdüremezlerdi. Hasan Sabbah, Selçuklu egemenliğinin kökünü kazıma nihai hedefiyle İranlı İsmailileri sağlam ve yüksek disiplinli devrimci bir kuvvet olarak örgütledi (C. Edmund Bosworth, 1968: 33-44).

Alamut dönemi Nizarilerinin koşulları, Fatimi devletinde yaşayan İsmaililerin karşılaştığı koşullardan çok farklıydı. Başından itibaren Nizari İsmaililer son derece düşman bir ortamda hayatta kalmayla ve devrimci faaliyetlerle meşgul oldular. Dolayısıyla farklı entelektüel konuları ele alan fakihlerden ve ilahiyatçılardan çok askeri komutan yetiştirdiler (İsmail Kaygusuz, 2016: 17).

Bununla birlikte Hasan Sabbah Alamut'a on binlerce kitaptan oluşan etkileyici bir kütüphane kurdu. Daha sonra İran'da ve Suriye'de diğer büyük Nizari kaleler de, önemli el yazmalarıyla, belgelerle ve bilimsel malzemelerle donatıldı.

Selçuklu Saldırılarına Karşı Kalelerin Savunulması

Bindiği gibi 1040 yılında yaptığı Dandanakan savaşında Gaznelileri yenen Tuğrul Bey öndeliğinde ki Selçuklu Devleti 1055 yılında, Abbasileri baskı altında tutan Alevi Büveyhioğulları Devletini ortadan kaldırıp Sünni Abbasi Hilafetinin koruyuculuğunu üstlenmişti.

Alamut kalesinin Hasan Sabbah'ın eline geçtiği haberleri Melikşah'ın sarayına ulaşınca, baş veziri Nizamülmülk buna çok kızdı. Hemen ordu birliklerini ikiye ayırıp, birini Alamut'a gönderdi. Bu birlik kaleyi dört ay boyunca kuşattı, ancak hiçbir sonuç alamadı. Başarılı olamayınca, Hasan Sabbah'ın Selçuklu üstünlüğüne boyun eğmesini zorlayan elçilik heyetini Alamaut'a gönderdi. Hasan Sabbah heyeti saygıyla kabul etti. Gelenler Melikşah'ın ihtişamını ve gücünü överek, kendisinden onun üstünlüğünü kabul etmesini istediler. Hasan Sabbah elçilere şunları söyledi:

Biz İmamımızdan başka birinin emirlerine boyun eğmeyiz. Sultanların maddi ihtişamı bizi etkileyemez. Elçilik heyeti Alamut'tan eli boş ayrıldı. Hasan Sabah elçileri şu sözlerle uğurlamıştı. Sultanınıza söyleyin, bıraksın bizi hücremizde barış içinde yaşayalım. Eğer rahatsız edilirse, ellerimize silahlarımızı almak zorunda kalacağız. Melikşah'ın ordusu, bu kısacık hayata önem vermeyen bizim savaşçılarımızla çarpışacak bir ruha sahip değildir. 1092 yılının ortalarında Melikşah başarılı olamayan Nizamülmülk'ü azledip, öldürttü ve kısa bir süre sonra kendisi de öldü (İsmail Kaygusuz, 2016: 22-23)

Ele Geçirilen Kaleler ve Göçmenler Evi Olarak (Darü'l Hicra) Kullanılması

Hasan Sabbah Alamut'a iyice yerleştikten sonra, çeşitli yerlerde daveti yaymaya dailer gönderdi. Bununla birlikte yakın hedefi, Daylam'de Rudbar ile bitişik alanları davete kazandırmak ve karargâhının civarında daha fazla kaleyi ele geçirmektir. Alamut'a bitişik ya da Alamut civarındaki yerleri müzakere ederek ya da saldırarak ele geçirmek için elinden geleni yaptı; alabildiği kaleleri aldı ve uygun bir kayalık bulunduğu yerde bir kale inşa etti. Hasan Sabbah'ın dinsel-siyasal mesajı, İsmaililik de dâhil Aleviliğin farklı biçimlerine zaten aşına olan Daylamlılar, yaylacılar ve köylüler arasında kısa sürede destek buldu.

Nizari devletin fiilen kurulduğunun işareti olan Alamut'un ele geçirilmesi, o zamana kadar gizli çalışan İran'lı İsmaililerin faaliyetlerinde yeni evre başlattı. Böylece İsmaililer için uygun ortamlı bir Darü'l Hicra (Göçmenler evi) olarak tarihe geçti. Alamut'un ele geçirilmesi, İsmaili ayaklanmada ilk darbeyi temsil etmekteydi. Hasan Sabbah Sünni İslâm'ın yeni savunucuları olarak Fatimi İsmaili egemenliğinin kökünü kazımaya yemin etmiş Selçukluların Bâtını Alevi karşıtı politikalarına bir İsmaili olarak katlanamazdı. Hasan Sabbah'ın ayaklanması, Abbasi egemenliğine karşı 816 yılında Babek önderliğinde başlatılan İran ulusal duygusunun bir benzeriydi (Cengiz Yıldırım, 2021: 163-177).

Hasan Sabbah söylenenlerin aksine 35 yıl kaleyi hiç terk etmeden, kaledeki evinden hiç çıkmadan zamanını okumak ve yazmakla geçirdi. 13 Şubat 1124'de hastalanan Hasan Sabbah, yaşı hayli ilerlemiş olduğundan (89) yönetimi, kalenin ve inancın önderliğini yapacak yine kendisine bağlı başka kalenin (Lamasar) komutanı olan Buzurg Ümid'e bıraktı, 23 Mayıs 1124'te Alamut Kalesi'nde öldü.

Hasan Sabbah ve Talimi Öğretisi (Dört Fasil)

Hasan Sabbah ölmeden bir tanrıbilim içerikli (teolojik) risale yazdı ve adını "Fusul-i Arba'a" (Dört Fasil) koydu. Bu yeni İsmaili tezi idi ve onun tarafından İran dilinde yazılıp yorumlanmış bir deneme olarak, Talimi Öğretisi'nin tam geliştirilmiş bir biçimiydi. Bu öğretiyi birkaç yazar tarafından açıklanmış, özellikle

de Şehristani tarafından özetlenmiştir. Şehristani'nin özetlediğine göre; Hasan Sabbah Alevi Talim Öğretisini dört önermeyle ifade etmekteydi. Öğretinin geleneksel ifadesinin bir eleştirisi biçimini alan bu önermeler, aslında Peygamber'den sonra yalnızca İsmaili İmamların yetkili öğretmen işlevini yerine getirdiğini kanıtlamayı amaçlamaktaydı. Hasan Sabbah Talimi Öğretisi'nde, içerik olarak, Tanrıdan İmama ulaşan mantık zinciri içinden bir halka olan Peygamber ile İmamın rolü üzerinde önemle duruyordu (Es-Şehristani, 2017: 176-180).

Tarih boyunca Sünni İslam'ı temsil eden iktidarların dışında kalan, muhalefet oluşturan gruplar, fırkalar, devletler nasıl yıpratılmak için suçlanmış, iftiralara uğramışsa, Nizari İsmaililer ve onun lideri Hasan Sabbah'da o kesimlerce benzer şekilde iftiralara uğramış suçlanmıştır.

Birçok Sünni yazarlar, kendi edep anlayışları içinde hakaret dolu sözlerle Talimi Öğretisi'ne saldırdılar. Abbasi yöneticileri de büyük tepki gösterdi ve tanınmış din bilgini Gazali'yi (1058-1111) kiraladı. Selçuklu baş veziri Nizamülmülk'ün desteğiyle ki onu Bağdat'ta kurduğu Medreseye yüksek maaşlı müderris olarak atamış bulunuyordu- Gazali, "*Bâtıniliğin İç Yüzü*" adlı kitabında ve diğer yazılarında onu çürütmeye çalıştı (Gazali, 1993: 23-27).

Madelung'a göre: "Hasan Sabbah'ın kendi öğretisi içinde Sünni İslâm'a temelden sert bir meydan okuma vardı. Fatımi İsmaililiği gibi, o da Şeriatın sertliği ve yürürlükte, yani zorunlu görülen uygulaması üzerindeki karşı iddialarında ısrarlı oldu" (Madelung, 2006: 281-294).

Alamut'ta Hasan Sabbah ve sonraki iki halefi, Nizari imamların (o sırada taraftarlarına görünmeyen) baş temsilcileri olarak, Dai ve Hüccet olarak hüküm sürdüler. Daha sonra, dördüncü Alamut hâkimi Hasan Ala Zikrihisselam'la başlamak üzere, Nizari imamlar Alamut'a zuhur edip, davetin ve devletin işlerini üstlendi. Bu yüzden Alamut döneminin Nizarilerini üç Dai ile parça kaynaklarda genellikle Alamut efendileri (hudavend) denilen baş imam yönetti (İsmail Kaygusuz, 2017: 17).

Alamut merkezli Nizari İsmaili devletinde, Dai ve hüccet olarak görev yapan hükümdarlar: 1- Hasan Sabbah (1090-1124); 2- Kiya Büzürgümmid (1124-1138), 3- Muhammed b. Büzürgümmid (1138-1162). Alamut merkezli Nizari İsmaili devletin ve davetin işlerini yürüten imamlar: 4- Hasan Ala Zikrihisselam (1162-1166); 5- Nureddin Muhammed (1166-1210); 6. Celaleddin Hasan (1210-1221); 7- Alaeddin Muhammed (1221-1256); 8- Rükneddin Hürşah (1255-1256).

Alamut Nizari İsmaili Devleti'nin Moğol İlhanlılarca Ortadan Kaldırılması

Hasan Sabbah'ın özgürlükçü, barışçıl, eşitlik ve paylaşımcılık temelleri üzerine kurduğu Alamut Devleti, Pamir'den güneydoğu Akdeniz kıyılarına ve Filistin'e kadar uzanan geniş Ortadoğu coğrafyası içinde, 300'e ulaştığı bilinen Baş Dai'lerin yönetiminde, ortaklaşa çalışarak, aynı kazandan yenilen, özel mülkiyetin olmadığı kale yerleşim birimleri "Darül Hicar"lardan (Göçmenevleri, Göçmenler yurdu) oluşan bir devlettir. Bölgede 200'e yakın kalede faaliyetler yürüten Nizari İsmaililer 1256'da Moğollar tarafından kıyıma uğrayarak kalelerinden sökülüp atıldı (Farhat Daftary, 2017: 461).

Hasan Sabbah'ın otobiyografisi dâhil on binlerce eser Moğollar tarafından yakıldı. Moğollara yakınlığıyla bilinen el-Cuveyni isimli tarihçinin yangından sonra kaleye giderek Hasan Sabbah'a ait otobiyografiyi bulduğu kısmen kopya ettirdiği bilinmektedir.

Halen Yaşayan Nizari İsmaililik

Kıyımdan kurtulan Nizarilerin büyük bir bölümü Hindistan ve Afganistan'a yerleşti. Alamut hâkimi Hasan Ala Zikrihisselam'la başlayan Nizârîlik'te imâmet, Nizari topluluklarınca bugüne kadar devam etmektedir 49. İmam olarak tanınan Kerim Ağa Han'dır. Ağa Han, 4 Şubat 2025 tarihinde Portekiz'in

başkenti Lizbon'da 89 yaşında öldü. Ağa Han'ın yerine oğlu Rahim El-Hüseyni 50. İmam olarak getirildi.

Ağa Han unvânı taşıyanlar On İki İmam'ın altıncısı olan imamı Cafer Sadık'ın büyük oğlu İsmail'in torunları olduklarını, dolayısı ile Hz Muhammed'in soyundan geldiklerini iddia ederler. İnanç kimliklerini Kabul ettirdikleri ve büyük-küçük topluluklar halinde yaşadıkları ülkeler dâhil İsmaililerin çeşitli Batı ülkelerinde Üniversiteleri, Araştırma Enstitüleri ve geniş cemaat örgütlenmeleri bulunmaktadır. Nizari İsmaililerin bir bayrağı ve anayasası vardır. Dailerden oluşturulmuş bölgesel ve üst konseyleri olan fakat kendilerine ait vatani bulunmayan devlet örgütüne sahiptir. Yaklaşık yirmi ülkede yaşayan Nizarilerin mevcudu İmam Kerim Ağa Han tarafından 20 milyon olarak belirtilmişse de asıl sayının bu rakamın üstünde olduğu tahmin edilmektedir (Cengiz Yıldırım, 2021: 239).

Nizari İsmaililerin Anadolu Aleviliğine Etkileri

İran Nizari İsmaililer Anadolu'da yaşayan Aleviliğe etkileri 9.yüzyılın ortalarından itibaren Hz. Ali soyundan, yolundan gelenlerle birlikte, Aleviliğinin girdiği Anadolu, 12. yüzyılın başlarından itibaren, Bâtını inanç olarak İran İsmaili-Aleviliğinin yoğun biçimde etki alanında kalmıştır. Bu etki, 13.yüzyılın ortalarından sonra da Anadolu, Azerbaycan, Gilan, Horasan İran ve Hindistan'ın köy, kasaba ve dağlarında açık-gizli, sürekli kılık değiştirerek dolaşan İsmaili İmamları ve Dai'lerinin olağanüstü çabaları sonucudur.

10-11.yüzyılda Abul Vefa, 13.yüzyılda Ahi evren, Dede Garkın, Baba İlyas, Şems-i Tebrizi ve Hacı Bektaş'ın Anadolu'da Alevi-Bektaşiler arasında geçirdiğini İsmaili kaynaklarının söylediğini zikrederim. Ayrıca Kızılbaş Safevi Devleti'nin oluşumunda, dönemin İsmaili İmamlarının, Kızılbaş Türkmen dedebegleri ve Şah İsmail ile kurdukları yakın siyasi ilişkiler ve savaşçı destekleriyle katkıda bulunmuş olduklarını biliyoruz (Cengiz Yıldırım, 2020: 134-150).

Geniş bilgi için "Erken Alevilerin Gizlenen Tarihi" adlı kitabıma. www.cengizyildirim.net den diğer kitaplarıma ve makalelerime de ulaşabilirsiniz. Saygılarımla

AYNAKÇA

BOSWORTH, C. Edmund, *Arap ve Türk Yönetiminde İran Kültürünün Çalınışı* (çev. Ulaş Töre Sivrioğlu), 1968.

DAFTARY, Ferhat, *İsmaililer Tarihleri ve Öğretileri*, Alfa Yayınları, İstanbul 2017.

ES-ŞEHRİSTANİ, *Milel ve Nihal* (çev. Mehmet Dalkılıç), Litera Yayınları, İstanbul 2017.

GAZALİ, İmam, *Bâtınlılığın İç Yüzü*, (çev. Avni İlhan), Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.

HEMEDÂNÎ, Reşîdüddin Fazlullâh-ı, *Câmiu't-Tevârih* (çev. İsmail Aka, Mehmet Ersan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

KAYGUSUZ, İsmail, *Hasan Sabbah ve Alamut*, Su Yayınları, İstanbul 2016.

MADLUNG, Wilferd, *"İsmaililik, Eski ve Yeni Davet"* (çev. Muzaffer Tan), Dinî Aratırmalar, C. 8, Sy. 25 2006, s. 281-294.

TANERİ, Aydın, *"Büyük Selçuklu İmparatorluğunda Vezirlik"*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1970.

YILDIRIM, Cengiz, *Erken Alevilerin Gizlenen Tarihi*, İtalik Yayınları, Ankara 2021.

.....Şah İsmail Safevi Kızılbaş Devleti, Dorlion Yayınları, Ankara 2020.